

HASAN HÜSEYİN HAVUZ, ÇAĞDAŞ MÜŞKİLÜ'L-KUR'ÂN (MUHAMMED ESED ÖRNEĞİ)

Değerlendiren: Lokman YILMAZ*

Manaya delaleti yönünden beşerin gücü nispetinde Yüce Allah'ın kitabından bahseden ilim olarak tanımlanan tefsirin en önemli konularından biri de "Müşkilü'l-Kur'ân" ilmidir. Kur'ân ayetleri arasında ilk bakışta var gibi görünen çelişki/tenakuz ve farklılık/ihtilaf durumunu inceleyen Kur'ân ilmi olarak ifade edilen bu ilmin ortaya çıkışının temelde iki sebebi olduğu söylenebilir: Bunlardan biri, Kur'ân-ı Kerîm'i İslâm'a muhalif akımlara karşı savunmak, diğeri de halkın zihnini meşgul eden bazı müşkil ve müteşâbih âyetleri tefsir etmektir.

Hz. Peygamber (s.a.s.) vahyin nazil olduğu dönemde sahabenin aklına takılan ayetlerle ilgili açıklama yapmakta ve böylece akıllardaki soru işaretlerini gidermekteydi. Sahabe ve sonraki dönemde müstakil bir ilim olarak ortaya çıkmamış olsa da Müşkilü'l-Kur'ân önemsenen bir ilimdir. Bu yüzdendir ki, ilk dönem âlimlerinden başlamak üzere Kur'ân müşkilleri konusunda birçok eser yazılmıştır. Hayatın dinamikliği ve Kur'ân-ı Kerîm'in bu hayata hitap etmesi, âyetleri yorumlama konusunda da farklı bakış açılarını ortaya çıkarmış ve Kur'ân ilimleri ile ilgilenen ilim adamlarının ortaya çıkan müşkiller konusunda yeni eserler yazmaları sonucunu doğurmuştur. Bu eserler müstakil olabildiği gibi ilgili kitaplar içerisinde yer alan bölümler olarak da karşımıza çıkmaktadır.

Son dönemin önemli düşünür ve müfessirlerinden biri olan Muhammed Esed (v.1992), Kur'ân'ın müşkilleri olarak değerlendirilen konularla ilgili görüş beyan eden ve bu çerçevede çözüm önerileri sunan çağdaş isimlerden biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Esed, bu müşkilleri çözmeye çalışırken geleneksel çizginin dışında yeni denebilecek bazı yaklaşımlarda da bulunmuştur. İşte bu yaklaşımlar "Çağdaş Müşkilü'l-Kur'ân" şeklinde nitelendirilebilecek bir adlandırmayı gündeme getirmiştir. Burada Afyon Kocatepe Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Öğretim Görevlisi Hasan Hüseyin Havuz'un yüksek lisans tezi olarak hazırladığı ve daha sonra kitaplaştırdığı "Çağdaş Müşkilü'l-Kur'an (Muhammed Esed Örneği)" adlı eseri hakkında bazı değerlendirmelerde bulunulacaktır.

Ülkemizde Kur'ân müşkilleri üzerine müstakil çalışmaların yapılması daha ziyade son dönemlerde yoğunluk kazanmaya başlamıştır. Bu çalışmalar ise çoğunlukla klasik müfessirlerin eserleri üzerine hazırlanan çalışmalardan oluşmaktadır. Tefsirinde takip ettiği farklı metodu ile dikkat çeken Muhammed Esed'in "Kur'ân Mesajı" isimli çalışması

* Doktora Öğrencisi, Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Temel İslam Bilimleri Bölümü, lkmyilmaz@hotmail.com. Değerlendirmeye esas alınan nüsha, Denizli: Boy Yayınları, 2015 baskısıdır. Eser 221 sayfadan oluşmaktadır.

merkeze alınarak hazırlanmış olan “Çağdaş Müşkilü'l-Kur'an (Muhammed Esed Örneği)” isimli çalışma bu yönüyle benzerlerine göre ayrı bir önem arz etmektedir.

Müellif, beş bölüm olarak hazırladığı kitabın önsözünde, eserin “Çağdaş Müşkilü'l-Kur'ân” şeklinde isimlendirilmesinin tez danışmanı olan Prof. Dr. İshak Özgel'in teklifi olduğunu ifade etmiştir. Yine müellif, çalışmanın önemi ve kapsamı kısmında çağdaş müşkil kapsamında değerlendirilen bazı ayetler hakkında Muhammed Esed'in tefsirinde farklı bir değerlendirme yapmadığını ve klasik yorumlarla yetindiğini ifade etmekte olup bu ayetleri çalışmasında dikkate almadığını söylemektedir.

Kitabın birinci bölümü “Müşkilü'l-Kur'an ve Muhammed Esed ile İlgili Genel Bilgiler” başlığını taşımaktadır. Yazar bu bölümün hemen başında “Müşkilü'l-Kur'an” kavramına yer verdikten sonra müşkilin sebeplerini maddeler halinde sıralamaktadır. Daha sonra çağdaş ve klasik müşkil tanımlarının bağlantısına ve mukayesesine yer vermektedir(s. 25-33). Devamında Muhammed Esed hakkında bilgi veren müellifin, son derece özet olarak ele alınan bu kısmın daha çok müfessirin “Mekke'ye Giden Yol” adlı eserinden istifade ile hazırladığı görülmektedir(s. 33-38). Bu bölümde Esed'in hayatı ve ilmî çalışmalarına dair daha detaylı bilgilerin eksikliği hissedilmektedir.

Muhammed Esed'in kıssa ve mucizelerle ilgili çağdaş müşkillere yaklaşımının ele alındığı ikinci bölümden itibaren konuyla alakalı teorik arka plana yer verilmesi, yer yer değerlendirmelerde bulunulması, konuların daha derli toplu ve anlaşılır olmasını sağlamıştır. Bu bölümde muhtelif başlıklar altında bazı kıssalardaki müşkil konulara değinilmiş, bunların yanı sıra fil hadisesi, ayın ikiye yarılması, isra ve miraç olayı, meleklerin Bedir Savaşı'nda Müslümanlara yardım etmesi konularına da temas edilmiştir. Örneğin yazar, Hz. Yakub'un görme duyusunu kaybettiğine değil, görme duyusunun zayıfladığı görüşünde olan Muhammed Esed'e katılan başka müfessirleri örnek vermekte, sonuç olarak klasik görüşü destekleyen bir tavır sergilemektedir(s. 66). Yine bu bölümde İsrailoğulları'nın maymuna dönüşmesi hadisesi anlatılmakta, Muhammed Esed'in bunu sadece ruhen maymunlaşma olarak tanımlanması diğer tefsirlerdeki bilgiler ve akli deliller doğrultusunda çürütülmeye çalışılmaktadır.

Kitabın “Gayb ile Alakalı Çağdaş Müşkilleri” başlığını taşıyan üçüncü bölümün başında gayb, mecaz ve hakikat kavramları üzerine açıklamalarda bulunan yazar, bu bölümde cennet, cehennem, melek ve cin ile alakalı bazı ayetleri değerlendirmiştir(s. 110). Örneğin, cennet giysilerine temas edilen ilgili kısımda, Esed'in bunların sembolik olduğuna dair ifadelerinin Râzî'nin tefsirine dayandırıldığını, ancak mezkur tefsirde bu konuda bir bilgiye yer verilmediğini söylemektedir(s. 114). Bununla birlikte yazar cennet ve benzeri ahiret ahvaline dair konuların hakikat olarak anlaşılmasının daha uygun olacağını ifade etmektedir.

Ahkâmla alakalı çağdaş müşkillerin ele alındığı dördüncü bölümün başında hüküm ve ahkâm kavramlarına değinildikten sonra Esed'in geleneksel yorumun dışına çıktığı

birtakım ayetler söz konusu edilmiştir. Bu ayetlere örnek oluşturması açısından Nûr Suresi 31. ayet-i kerime ile ilgili Esed'in "gözlerini ve iffetini korumak" şeklindeki açıklamasının ardından örtünmek için bir sınır çizmemesini, örfe göre şekillenmesi yönünde kanaat belirtmesini "kabul edilebilir bir görüş değildir" şeklinde değerlendirmektedir(s. 160). Yine Hz. Peygamberin hanımlarından bir şey isteyecekler için Ahzab Sûresi 53. ayet-i kerimede belirtilen hicap meselesi ile alakalı farklı görüşlere yer veren müellif, bu ayetin sadece peygamber eşlerine değil bütün müminlerin hanımlarına da şâmil olması gerektiğini düşünmektedir(s. 162). Bu bölümün sonunda yazarın Esed'in bazı ayetleri gramer ve dil açısından değerlendirdiğini, bunun yanında hırsızlık gibi bazı konularda ise makul açıklamalarda bulunduğunu ifade etmektedir(s. 182-184).

Eserin beşinci ve son bölümünde "Kur'an Mesajı" tefsirinin bilimsel içerikli müşkil ayetler konusundaki yorumlarına temas edilmektedir. Öncelikle "Bilimsel Tefsir" hakkında bilgilendirmelerde bulunan müellif, bu akımın temsilcileri, tarihi seyri, olumlu ve olumsuz yönlerine yer vermektedir. Bu bölümde Esed'in modern bilim çerçevesinde değerlendirdiği bazı ayetler örnek olarak ele alınmaktadır. Bunların ilki muğayyebat-ı hamse (beş bilinmeyen) ismiyle maruf olan Lokman sûresi 34. ayet-i kerimede belirtilen hususlardır. Kıyamet saati, yağmurun zamanı, rahimlerde olan, kişinin yarın ne kazanacağı ve nerede öleceği konularına dair tefsircilerin ve Esed'in görüşlerine yer verilmiştir(s. 182-189). Yine evrenin bir bütün iken ikiye ayrıldığını anlatan Enbiya sûresi 30. ayet bilimsel veriler ışığında değerlendirildiği ve Esed'in yorumlarının makul olduğu ifade edilmektedir. (s. 194). Sonunda da Esed'in bilimsel verilerin, ayetlerin anlaşılmasına katkı sağladığı şeklindeki beyanlarına dikkat çekilmektedir. Ancak "sonuçları değişken olan verilerle ayetler açıklanamaz" cümlesi ile de bilimin ayetler karşısında durması gereken yere de işaret edilmektedir(s. 201-202).

Genel değerlendirmelerin yapıldığı "Sonuç" bölümünde Esed'in Kur'an Mesajı tefsiri muhatap aldığı Batı toplumunun Kur'an'la olan fikri çatışmalarını çözüme kavuşturması açısından önemli bir işlev gördüğü ifade edilmiştir(s. 203). Ancak müellifimizin bu cümlesi ciddi şekilde açıklanmaya muhtaçtır. Zira bir müfessirin "Batı toplumunu muhatap alarak, onlara göre tefsir yazması" şeklindeki ifadesi tartışmaya açık bir yaklaşımdır. Yine yazar, "çağdaş insanın İslam'la ilgili sorularına klasik tefsirlerden cevap bulamaması Esed'i farklı yorum arayışına yönlendirmiştir"(s. 203) derken Esed'in tefsirindeki farklı yorumların sebebine dair önemli ve farklı bir bakış açısına da dikkat çekmektedir.

"Çağdaş Müşkilü'l-Kur'an (Muhammed Esed Örneği)" ismini taşıyan kitap bu alandaki dikkat çekici konulara yer vermesi açısından önem arz etmektedir. Müellifin, Muhammed Esed hakkında yer yer eleştirilerde de bulunması kitaba ayrı bir ehemmiyet vermektedir. Eserin son derece derli toplu olarak kaleme alınmış olması okuyucunun

zihninde kalıcı izler bırakmaktadır. Buna karşılık yukarıda da kısmen işaret edildiği gibi kitapta Esed'in hayatı ve ilmi çalışmalarına ayrılan kısmın zayıf kaldığını ve şekil açısından da bazı hususların gözden geçirilmeye muhtaç olduğunu söyleyebiliriz.